

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Cyprichova 42, 831 05 Bratislava

02/4342 0973, vudpap@vudpap.sk, www.vudpap.sk

SPRÁVA Z VÝSKUMNEJ ÚLOHY ZA ROK 2018

Názov výskumnej úlohy: P -122 Overovanie integrácie zdravotne znevýhodnených a intaktných detí v špeciálnom školskom zariadení

Termín realizácie: šk. roky 2013/2014 –2017/2018 – schválené MŠVVaŠ SR a OŠ OÚ - 6. 5. 2013; 12/2018 vyhodnotenie projektu

Vedúci výskumnej úlohy : PhDr. Katarína Zborteková

Riešitelia : PhDr. Ľubica Kročanová

Externí riešitelia: Mgr. Mária Benová – riaditeľka SŠI pre žiakov so SP a NKS; Mgr. Michaela Janáková – zástupkyňa školy pre MŠ; RNDr. Oľga Minárová – zástupkyňa školy pre ZŠ, logopédka, učiteľky – špeciálne pedagogičky, vychovávateľky

Výskumný cieľ : • overenie efektu modelu tzv. obrátenej integrácie na rozvoj kognitívneho, rečového a sociálneho vývinu detí/žiacov so zdravotným postihnutím na úrovni predprimárneho a primárneho vzdelávania,

• sledovanie účinnosti interaktívnych tvorivých postupov s prvkami dramaterapie, muzikoterapie, arteterapie v procese spoločného vzdelávania detí/žiacov so SP, NKS a intaktných detí/žiacov

2. Detailný popis realizovaného výskumu:

Typ výskumu: Experimentálne overovanie , exploratívny výskum

Cieľová skupina: deti/žiaci so SP a NKS a deti/žiaci bez ŠVVP

Vzorka: V školskom roku 2017/2018 boli v dvoch experimentálnych triedach MŠ zaradené 3 deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami (2 so SP + 1 s NKS) a 39 počujúcich detí bez porúch sluchu a reči (19+2, 20+1). V dvoch špeciálnych triedach MŠ pre nepočujúcich bolo 18 detí a v dvoch triedach pre deti s narušenou komunikačnou schopnosťou 14 detí. V experimentálnych triedach tretieho ročníka ZŠ boli spolu 4 žiaci so sluchovým postihnutím a 7 žiakov bez zdravotného znevýhodnenia (2 + 4; 2 + 3). Integrovaní žiaci boli zaradení do bežných tried na základe dohody vedenia školy so zákonnými zástupcami detí.

Zber dát: Účinnosť postupov sme overovali priamym i nepriamym pozorovaním, rozhovorom a konzultáciami s pedagógmi i vedením školy, analýzou pedagogických záznamov, vyhodnotením dotazníkov pre učiteľov, asistentov pedagógov, vychovávateľov a rodičov detí. V pravidelných časových intervaloch sme zaznamenávali sociálne prejavy a interakcie detí/žiacov, zručnosti vo vzájomných interakciách, formy spolupráce pri hre i spoločných edukačných aktivitách, spôsoby riešenia konfliktov, sústredenosť a výdrž pri spoločných činnostiach.

Pri hodnotení efektu obrátenej integrácie sme vychádzali z komparácie objektívnych údajov psychologického, špeciálnopedagogického a logopedického vyšetrenia začlenených detí a žiakov, ktorým sa podrobili na začiatku a na konci školského roka. Vyhodnocovali sme zmeny vo vývine kognitívnych funkcií, v rečovom vývine (kvalita porozumenia, rozsah pasívnej a aktívnej slovnej zásoby, úroveň výslovnosti a zrozumiteľnosti rečového prejavu, záujem o komunikáciu a snahu dorozumieť sa). Z osobnostných charakteristík nás zaujímali schopnosť empatie, asertivity, vnímavosti voči vrstovníkom, emočná stálosť.

Výskumná metóda : kvalitatívna analýza

Časový harmonogram: Zodpovedá školským rokom. V 1.štvrtroku prebiehala diagnostika detí - psychologická, špeciálnopedagogická, logopedická. V 2.a 3.štvrtroku - monitorovanie a usmerňovanie priebehu modelu obrátenej integrácie. V 4.štvrtroku sa uskutočnila opätovná psychodiagnostika detí, získavanie písomných informácií od pedagogických zamestnancov a rodičov, vyhodnotenie získaných údajov, príprava podkladov a vypracovanie priebežnej a v tomto roku i záverečnej správy pre MŠVVaŠ.

Výsledky: Vychádzajúc z priebežných i záverečných hodnotení môžeme konštatovať, že ciele i hypotézy overovania sa potvrdili.

U všetkých začlenených detí/žiacov logopédky, učitelia, rodičia a výsledky psychologického vyšetrenia potvrdili podstatné pokroky v rečovom vývine v oblasti porozumenia hovorenej reči, v rozsahu slovnej zásoby i v oblastiach foneticko-fonologickej, sémantickej, pragmatickej i gramatickej. U dvoch predškolákov s NKS bola školská logopedická intervencia doplnená aj pobytom v špecializovaných zariadeniach ako Dialóg a ASOBI a reč sa upravila tak, že už neboli ďalej vedení ako deti s NKS.

V oblasti kognitívneho vývinu sme u všetkých sledovaných detí zaznamenali rozvoj kognitívnych schopností dokonca v takej miere, že viacerí sa posunuli do vyšších pásiem inteligencie. Ostatné sledované deti sa zlepšili v jednotlivých kognitívnych funkciách ako napr. v jemnej motorike, zrakovo-motorickej koordinácii, vizuálnej perцепcii, v logickom neverbálnom uvažovaní ap.

Sociálny vývin začlenených detí bol usmerňovaný najmä hrovými aktivitami . Na podporu kooperatívneho správania , empatie a vzájomného poznania sa najlepšie osvedčili dramatizácia rozprávok a príbehov, výmena rolí , neverbálne techniky na vyjadrenie pocitov a emócií, hry s bábkou a maskou, tanečná dramatizácia. Z týchto aktivít profitovali aj deti bez zdravotného postihnutia. Cielene sa vytvárali podmienky na podporu spolupráce, vzájomnej komunikácie, rozpoznávanie pocitov a ich rešpektovanie, prosociálne správanie – ochotu pomáhať, chrániť, povzbudzovať, vzájomne sa tolerovať. Hodnotenie učiteľov, rodičov i výsledky nášho pozorovania svedčili o pokrokoch v sociálnych kompetenciách detí a to i mimo školského prostredia. Rodičia najmä nepočujúcich detí/žiacov oceňovali skutočnosť, že deti sa stávali samostatnejšie, sebavedomejšie a odvážnejšie v komunikácii s rovesníkmi

i dospelými v mimoškolskom prostredí. Tiež, že sa naučili vyjadrovať svoje pocity, a tak dosiahli lepšie porozumenie so svojim okolím, čo sa pozitívne prejavilo i pri riešení rovesníckych konfliktov.

Rečové i kognitívne pokroky sledovaných detí/žiacov boli významnejšie u predškolákov a detí, ktoré navštevovali školské zariadenie dlhodobo. Na základe nášho sledovania nevieme presne vo výkonoch a v správaní detí oddiferencovať podiel spontánneho vývinu od vplyvu vonkajšieho prostredia v rámci rodiny a školy. Samozrejme akcelerácia kognitívneho a rečového vývinu postupovala individuálnym tempom, podľa danosti jednotlivých detí a prostredia, v ktorom vyrastali. Nemožno popierať skutočnosť, že ciele postupy, ktorým boli deti/žiaci vystavené v školskom prostredí zohrali u všetkých dôležitú úlohu v ich kognitívnom a sociálno-emocionálnom vývine ako i v ich schopnosti začlenenia sa v skupine rovesníkov.

Účinnosť interaktívnych aktivít sa osvedčila najmä ako relaxačný faktor – prvky dramaterapie, arteterapie a muzikoterapie pomáhali deťom odreagovať napätie a stres, ktorý ani v takom, pre deti s postihnutím priateľskom prostredí nebolo možné vylúčiť. Najvýraznejší efekt interaktívnych aktivít sa prejavil u detí, ktoré boli úzkostné, s prejavmi ADHD alebo s nevhodnými prejavmi správania.

Podrobné informácie o priebehu a efekte obrátenej integrácie sú uvedené v ročných priebežných hodnotiacich správach spolu s kauzistickými profilmi všetkých zúčastnených detí/žiacov.

3.Záver a odporúčania pre odbornú prax: Na základe výsledkov sledovania, hodnotenia učiteľov, logopédov a tiež všetkých rodičov, hodnotíme zvolenú formu vzdelávania ako prínosnú a spĺňajúcu prísne kritéria inkluzívneho vzdelávania. Špeciálne chceme vyzdvihnúť skutočnosť, že začlenené deti, okrem profesionálneho prístupu špeciálnych pedagógov, logopédov a psychológov, ktorí kvalitne uspokojovali ich špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby, mali možnosť kontaktovať sa nielen so zdravými spolužiakmi a tak sa prirodzene včleňovať do majoritnej spoločnosti, ale mali kontakty aj s rovnako zdravotne znevýhodnenými deťmi/žiakmi, s ktorými sa stretávali v rámci edukačných i voľnočasových aktivít pri športových aktivitách na ihrisku, v plaveckom bazéne, v záujmových krúžkoch, pri príprave tanečných a dramatických vystúpení, besiedok pre rodičov, na výletoch, návštevách kultúrnych podujatí, či pri spoločnom pobyte v škole v prírode. V škole vládla pozitívna sociálna a proinkluzívna klíma, sledované deti/žiaci sa cítili v škole spokojne a radi ju navštevovali.

Nezanedbateľná je aj ekonomická stránka, ktorá nevyžadovala žiadne finančné navýšenie rozpočtu špeciálnej školy.

Na základe uvedeného odporúčame pokračovať v overovaní modelu obrátenej integrácie, aby žiaci v experimentálnych triedach SŠI neboli nútení meniť školu.

Radi by sme v blízkej dobe získané skúsenosti porovnali so skúsenosťami z iných škôl na Slovensku, kde experimentálne overovanie modelu obrátenej integrácie prebiehalo a prebieha. Pri potvrdení pozitívneho efektu a splnení požiadaviek inklúzie, chceme navrhnúť legislatívnu zmenu, ktorá by tento spôsob inklúzie, ako jednu z jej foriem realizácie, legislatívne ukotvila v našom školskom systéme. Sme presvedčení, že je v zhode aj s už vyššie uvedeným článkom 24 Dohovoru OSN, podľa ktorého v odseku e) *majú žiaci na základnom a stredoškolskom stupni vzdelávania nárok na individualizovanú podporu v prostredí, ktoré maximalizuje ich vzdelanostný rozvoj v súlade s cieľom plného začlenenia,*

čo sa žiaľ nedarí uspokojivo dosiahnuť pre všetkých žiakov vo väčšine škôl hlavného vzdelávacieho prúdu na Slovensku.

a) **Publikačná činnosť**

KROČANOVÁ, Ľ. Inklúzia vo výchove a vzdelávaní detí a žiakov so sluchovým postihnutím – príklady dobrej praxe. In: Špotáková, M., Štefková, M. „Model inklúzie v SR“. Prehľadová štúdia. Bratislava, VÚDPaP, 2018.

KROČANOVÁ, Ľ. Formovanie včasných komunikačných interakcií detí so sluchovým postihnutím. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VI. Olomoucké špeciálnopedagogické dni „Komunikace ve speciálněpedagogickém kontextu“ (ed. V. Ružičková) Olomouc, Vydavatelství Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2018, CD-ROM.

KROČANOVÁ, Ľ Overovanie modelu obrátenej integrácie v špeciálnej materskej škole pre deti so sluchovým postihnutím. Speciální pedagogika, Praha, Vydavatelství Pedagogické fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, roč. 28, č.1, 2018, s. 3 – 12. ISSN 1211-2720

KROČANOVÁ, Ľ. Intervenčný program na zlepšovanie úrovne sociálneho začlenenia detí so sluchovým postihnutím v bežnej materskej škole. Zborník z XXVI. konferencie „Dieťa v ohrození 2017“ B. Filípková (ed.) Bratislava, VÚDPaP, 2018, s. 37- 49. ISBN 978-80-89698-24-0 <http://www.vudpap.sk/sk/konferencie-seminare-rokovania/>

KROČANOVÁ, Ľ. Skúsenosti s inklúziou detí so sluchovým postihnutím predškolského veku. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Inkluzívne prístupy v edukácii detí a žiakov“. Kušnírová, V., Vojteková, G. (eds.) Ružomberok, VERBUM, Vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2018. ISBN 978-80-561-0598-6. s. 156-164. CD-ROM.

KROČANOVÁ, Ľ. Intervenčný program na zlepšovanie sociálnych kompetencií detí so sluchovým postihnutím v bežných materských školách. Letovancová, K., Hromková, M., Slaná, M. (eds). Zborník zo IV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Res Socialis „Evaluácia včasnej intervencie“. Trnava, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Trnavská univerzita, 2018. ISBN 978-80-568-0109-3

ZBORTEKOVÁ, K.: Niektoré limity a zdravotné riziká spojené so vzdelávaním nepočujúcich žiakov v školách hlavného vzdelávacieho prúdu. In: Filípková (ed.) Zborník z XXVI. konferencie „Dieťa v ohrození 2017, Bratislava, VÚDPaP, 2018, s.124 – 138, ISBN 978-80-89698-24-0 <http://www.vudpap.sk/sk/konferencie-seminare-rokovania/>

ZBORTEKOVÁ, K.: Predpoklady úspešného inkluzívneho vzdelávania detí a žiakov so sluchovým postihnutím In : Špotáková, M., Štefková, M. : Determinanty inkluzívneho vzdelávania – prehľadová štúdia, Bratislava, VÚDPaP, 2018

ZBORTEKOVÁ, K.: Pôsobenie včasnej intervencie na psychický vývin detí s vrodenu poruchou sluchu. In: Molnárová Letovancová, K., Hromková, M., Slaná, M. (eds): Evaluácia včasnej intervencie. Zborník zo IV. medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie Res Socialis. Trnavská univerzita – Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce. Trnava 2018, ISBN978-80-568-0109-3

ZBORTEKOVÁ, K. Model obrátenej integrácie - cesta k inklúzii nepočujúcich žiakov. In: Kušnírová, V., Vojteková, G. (eds). Inkluzívne prístupy v edukácii detí a žiakov. VERBUM - Vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2018. ISBN 978-80-561-0598-6. s. 302-309 (CD-Rom).

ZBORTEKOVÁ, K.: Vzdelávanie detí so sluchovým postihnutím a narušenou komunikačnou schopnosťou formou obrátenej integrácie. In: Vojtechovský, R. : Viac informácií, vyššie vzdelanie. Zborník z II. medzinárodnej konferencie pri príležitosti Dňa slovenského posunkového jazyka. Spolok nepočujúcich pedagógov, Bratislava , 2018 , CD

b) Prednášková činnosť:

KROČANOVÁ, Ľ. Formovanie včasných komunikačných interakcií detí so sluchovým postihnutím. VI. Olomoucké špeciálnopedagogické dni „Komunikace ve speciálněpedagogickém kontextu“. Ústav speciálněpedagogických studií, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc, 13. - 14.3. 2018

KROČANOVÁ, Ľ. Intervenčný program na zlepšovanie sociálnych kompetencií detí so sluchovým postihnutím v bežných materských školách. IV. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie Res Socialis „Evaluácia včasnej intervencie“. Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Trnavská univerzita, Trnava, 11. 5. 2018

KROČANOVÁ, Ľ. Skúsenosti s inklúziou detí so sluchovým postihnutím predškolského veku. Medzinárodná vedecká konferencia „Inkluzívne prístupy v edukácii detí a žiakov“. Pedagogická fakulta, Katolíckej univerzity v Ružomberku, 12.9. 2018

KROČANOVÁ, Ľ. Rodina – determinujúci faktor včasnej intervencie u detí so sluchovým postihnutím. XXVII. medzinárodná odborná konferencia Dieťa v ohrození 2018. VÚDPaP, Bratislava, 7. - 8. 11. 2018

KROČANOVÁ, Ľ. Špecifiká raného psychologického poradenstva pre deti so sluchovým postihnutím. XXVII. medzinárodná odborná konferencia Dieťa v ohrození 2018. VÚDPaP, Bratislava, 7. - 8. 11. 2018

ZBORTEKOVÁ, K.: Pôsobenie včasnej intervencie na psychický vývin detí s vrodenu poruchou sluchu. IV. medzinárodná vedecko-odborná konferencia Res Socialis. Trnavská univerzita – Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce. Trnava, 11. 5. 2018,

ZBORTEKOVÁ, K.: Vzdelávanie detí so sluchovým postihnutím a narušenou komunikačnou schopnosťou formou obrátenej integrácie. Viac informácií, vyššie vzdelanie. II. medzinárodná konferencia pri príležitosti Dňa slovenského posunkového jazyka. Spolok nepočujúcich pedagógov, Bratislava, 30. 6. 2018

ZBORTEKOVÁ, K. Model obrátenej integrácie - cesta k inklúzii nepočujúcich žiakov. Inkluzívne prístupy v edukácii detí a žiakov. Medzinárodná vedecká konferencia Pedagogická fakulta KU v Ružomberku – Inštitút J. Páleša , Levoča, 12. 9. 2018

ZBORTEKOVÁ, K.: Neskorá diagnostika vrodenej poruchy sluchu – riziko psychických porúch v dospelosti. SPAY 2018 - medzinárodná vedecká konferencia, VŠZaSP sv. Alžbety v spolupráci so Scraton University Pennsylvania, Bratislava, 27. 10. 2018

ZBORTEKOVÁ, K. : Možnosti služby RoboBraille u hluchoslepých žiakov. 3. Medzinárodná konferencia RoboBraille – presadzovanie inkluzívneho vzdelávania. RoboBraille Outreach, Bratislava, 23. – 24. 10. 2018

ZBORTEKOVÁ, K.: Rané poradenstvo a včasná intervencia – významný ochranný faktor v psychickom vývine detí so zdravotným postihnutím. Odborná konferencia s medzinárodnou účasťou Dieťa v ohrození - Rané poradenstvo ako prevencia školskej neúspešnosti. VÚDPaP , Bratislava, SÚZA, 7. - 8. 11. 2018